

Александра А. Јанић¹
 Филозофски факултет
 Универзитет у Нишу

СУБЈУНКТИВНЕ РЕЛАТИВНЕ КЛАУЗЕ У СРПСКОМ И БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ²

Предмет овог рада су субјунктивне релативне клаузе у српском и бугарском језику. Циљ нам је да представимо специфичности српских субјунктивних конструкција као номиналних модификатора у поређењу са оним у бугарском, чиме се добија потпунији увид у понашање субјунктивних релатива у словенским језицима балканског језичког савеза. Закључили смо да је у бугарском шира дистрибуција субјунктивних релатива који садрже субјунктивни маркер *да* (односно спој релативизатора и *да*) и да су у мањој мери зависни од семантичких фактора него у српском. Наиме, бугарски у већем степену захтева слагање по субјунктивности – у њему није довољно да питање, или, на пример, глагол аквизиције из управне реченице маркирају субјунктивност и оне зависне, него ипак траже да је зависна експлицитно маркира (везником *да* као субјунктивним маркером након релативизатора). Уз то, чини се да српски има јачу субјунктивност потенцијала, футура и сличних морфосинтаксичких категорија које нису примарно субјунктивне, али суштински носе субјунктивност, те ју је могуће постићи и употребом ових глаголских облика у релативној клаузи уведеној релативизатором.

Кључне речи: субјунктивни релативи, релативизатор, везник *да*, српски језик, бугарски језик, упоредно проучавање

1. Увод

Насупрот језицима попут француског, италијанског и шпанског, у којима је субјунктив морфолошки маркирана категорија, у српском и бугарском језику ова категорија маркира се синтаксички. У традиционалној граматици српског језика (Stevanović 1981, 1989; Stanojčić i Popović 2000, Piper i dr. 2005; Mrazović i Vukadinović 2009. и сл.) нема речи о субјунктиву, субјунктивној семантици, па самим тим ни о субјунктиву као категорији. Ипак, последњих двадесетак година у генеративној граматици све су чешћа истраживања на тему синтаксичког субјунктива (нпр. Progovac 1993a и 1993b, Krapova 1998 и 2002, Todorović 2009, Sočanac 2011, Janić 2012, 2013a, 2013b).

1 aleksandra.janic@filfak.ni.ac.rs

2 На корисним коментарима на претходне верзије овог рада захваљујем проф. др Бобану Арсенијевићу и двама рецензентима. Такође, за консултације у вези са бугарским примерима захвалност дугујем проф. др Валентини Бонцоловој.

Скорашње обимније истраживање субјунктивних релатива³ даје паралелу између бугарског и македонског (Буџаровска, Мишеска Томић 2008). С обзиром на то да бугарски, македонски и српски припадају балканском језичком савезу, сматрамо потребним и детаљније представљање карактеристика субјунктивних релатива у српском. Разлог за то је тај што се у српском субјунктивни релативи јављају у истим условима (уз исте глаголе у управној клаузи и уз исте семантичке карактеристике именске фразе на коју се релативна клауза односи), али се субјунктивност не постиже на потпуно исти начин у самим релативним клаузама. Предмет овога рада су субјунктивни релативи у српском језику и поређење постизања субјунктивности релативним клаузама у односу на бугарске пандане који садрже спој *койшо да*.

Структура рада је следећа: у другом одељку наводимо дефиницију субјунктива, те укратко представљамо појаву синтаксички маркираног субјунктива и указујемо на неке субјунктивне контексте. Карактеристике субјунктивних релатива дајемо у трећем одељку, а затим компаративно посматрамо, у српском и бугарском, постизање субјунктивности код субјунктивних релатива са глаголом тражења у управној реченици (4. одељак), са глаголом аквизиције (5. одељак) и, на крају, када је управна реченица егзистенцијална (6. одељак). Седми одељак доноси закључак рада.

2. (Синтаксички маркиран) субјунктив

На основу истраживања субјунктива у српском и бугарском, субјунктив је дефинисан као „морфолошки облик у неким језицима који служи за исказивање радњи које нису стварне, нису део актуелног света, односно скуп синтаксичких средстава који се у (неким) језицима без морфолошког субјунктива употребљава за таква значења” (Јанић 2012: 97).

Синтаксички исказан субјунктив може се јавити у самосталној реченици (за изражавање наредбе, жеље и сл.) и као допуна глаголима попут модалних и волунтативних, за исказивање индиректне наредбе (в. Јанић 2013b). Што се балканског субјунктива (в. Мишеска Томић 2006) и *да*-допуне тиче, она није искључиво замена за инфинитив у субјунктивној функцији. Субјунктивне зависне реченице могу бити и адноминални модификатори или адвербијални додаци. Такође, постоје тумачења да се и допунске клаузе могу сматрати посебном врстом релативних (в. Арсенијевић 2009).

Након већ прегледане шире грађе, у овом раду као типичне примере наводимо субјунктивне релативне клаузе из два романа Мома Капора и њихових превода на бугарски, као и оне из разговорног функционалног стила. Мање варијације у преводу помогле су нам да укажемо на сличности и разлике у вези са постизањем субјунктивности у српском и бугарском. Бавићемо се синтаксичким (и морфолошким) средствима по-

3 У раду користимо термине субјунктивна релативна клауза и субјунктивни релатив без разлике у значењу.

ребним за постизање субјунктивне семантике, уз избор одговарајућих глагола управне клаузе и неспецификоване именске фразе на коју се релативна клауза односи.

3. Субјунктивне релативне клаузе

Детаљније бављење субјунктивним релативима у српском, и у поређењу са бугарским, сматрамо важним будући да се тако употпуњује слика о синтаксичком субјунктиву балканских словенских језика. Субјунктиви релативи су модификатори који се у језицима попут бугарског доминантно уводе релативизатором⁴ (*койшо, кояшо, коешо, коишо*), уз који стоји и везник *га*. Насупрот поменути бугарским клаузама, њихови семантички еквиваленти у српском не садрже неопходно релативизаторе (упитно-односну заменицу *који, која, које, који*) анафоричке у односу на именицу или именичку фразу на коју се и цела субјунктивна реченица односи, али зато имају неопходну резумпцију (изузевши субјекатске релативне клаузе и донекле објекатске).

Карактеристика субјунктивних релатива је да се односе на „особине унутрашњих аргумената или додатака двеју група глагола који изражавају активност агенса (често говорника) истичући намерну потрагу или аквизицију неодређеног објекта, на који се односи глагол тражења или аквизиције” (Буџаровска, Мишеска Томић 2008: 1–2) и представљају комбинацију функције модификатора и намере, циља. Прва поменута група глагола обухвата *тражиши* и оне сличне њему, а друга *наћи*, њему сличне и егзистенцијалне глаголе.

Користећи општи образац, реченица са субјунктивном релативном клаузом може се представити моделом (1).

(1) X_i жели *га* pro_{ij} *добити/набави* // *нађе/пронађе* Y *које је* *притом* Y *специфично по нечему* (за X_p, X_j).⁵ (према Буџаровска, Мишеска Томић 2008: 2)

Из модела се види да и X и Y имају по две улоге, што произлази из синтаксичко-семантичке везе управне и зависне реченице. Тачније, X је истовремено и субјекат и потенцијални⁶ корисник повољности онога што тражи, а Y има улогу циља, али и субјекта (зависне клаузе). Наглашавамо да је предмет жеље, односно захтева субјекта управне реченице да поседује објекат наведених карактеристика у времену говорења неостварен – отуда субјунктивно значење.

Субјунктивност контекста чини да је постојање одговарајућег објекта, односно представника описане групе/класе несигурно. Субјекат тра-

4 Такође и у модерном грчком и балканским романским језицима, док македонски карактерише одсуство релативизатора у релативним клаузама (Буџаровска, Мишеска Томић 2008: 3, 20).

5 У наведени образац додали смо коиндексацију. Првенствено ћемо обратити пажњу на оне реченице у којима се субјекат *га*-допуне подудара са субјектом управног глагола (у наведеном моделу *про*).

6 Потенцијални – јер можемо имати и слободно *про*.

жи нешто што би имало те особине, али није сигуран да то постоји (в. пр. 2 и 3). Да је употребљена обична релативна клауза, била би присутна јака или слаба импликација да објекат са поменутиим особинама постоји у актуелном свету.

(2) [*pro/он/она/*] Тражи [*млагоџ човека*]_i, а да *pro*_i има искуства у неколико различитих послова.⁷

(3) [*pro/шој/шја*] Търси [*млад мъж*]_i, којшо_i да има оиши в няколко различни работни места.

Другим речима, одлика субјунктивних релатива је да неодређеном предмету, неодређеној особи или појави додају нову информацију супротстављену прототипичној пресупонираној особини именског израза који модификују или посебно спецификовану нечим што није најтипичније, али не мора бити у супротности са прототипским (в. мере 4а–4в).

(4а) [*pro/он/она*] Тражи мердевине_i (а) да *pro*_i су погодне за брање вишања.

(4б) [*pro/шој/шја*] Търси сѝгълби_i, којшо_i да са походящи за бране на череша.

(4в) [*pro/он/она*] Тражи мердевине_i да *pro*_i служе за брање вишања.

Реченице попут (4в) у српском језику имају два читања: финално и релативно. Због тога наглашавамо да у таквим случајевима увек мислимо на релативну интерпретацију. У примерима (4а), (4б), (4в) зависна клауза додаје нову информацију предмету поменутом у главној клаузи (*мердевине*), спецификујући га нечим што није најтипичније за њега самог, иако у конкретном случају није у супротности са прототипским.

Ради издвајања семантичких нијанси, надаље се у раду посебно бавимо субјунктивним релативима са глаголима тражења или аквизиције у управној клаузи, те примерима у којима је управна реченица егзистенцијална.

4. Глаголи шражења и субјунктивни релативи

Већ је поменуто да је за овај тип субјунктивних релатива важна интенционалност субјекта, који је врло често и говорник, односно његова намера да успешно заврши своју потрагу за објектом који припада групи са неком специфичном особином и за који није сигурно да постоји у актуелном свету. Типично је да управни глагол, односно глагол типа *шражиши*, *захшеватиши*, *желетиши*, као и глагол у оквиру субјунктивног релатива, карактерише несвршени вид и у бугарском (Буџаровска, Мишевска Томић 2008: 3) и у српском језику, што значи да није имплициран завршетак радње. Ипак, не ради се о правилу, већ о тежњи ка имперфективности управног глагола. Као изузетак наводимо појаву свршених

⁷ Примером (4в) објашњавамо разлику између српских примера са спојем *а да* и оних само са *да*, будући да друга поменута група може имати две интерпретације.

глагола у примерима који се односе на будућност, ону која се схвата као специјалан начин свевременске истине или генеричност (примери 5а и 5б), односно примере типа (6а) и (6б). Уз то, нема ограничења ни у вези са употребом глаголских облика управног глагола.

(5а) Кажете ми начин по којо да похода към проблема.

(5б) Кажите ми начин (на који) да пристиуим проблему.

(6а) Пожелео сам оловку да пише и црвено и зелено у исто време.

(6б) Поисках писалка, която да пише в червено и зелено в същото време.

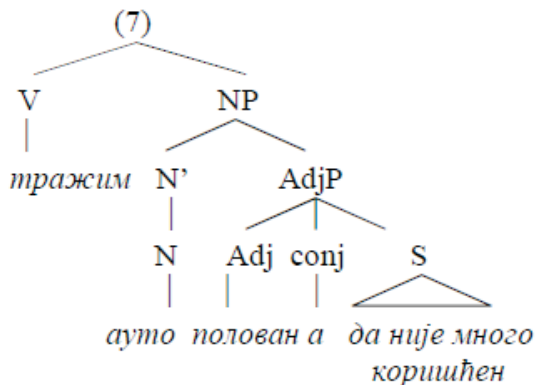
Прототипски примери субјунктивних релатива са глаголом тражења у српском и бугарском биле би реченице (7)–(10), а у наставку прво наводимо дубинску структуру српског примера (7) и његовог бугарског пандана (9), те коментаришемо њихову семантику.

(7) *pro* Тражим [полован ауто]_p, а да *pro*_i није много коришћен (од сџране некога).

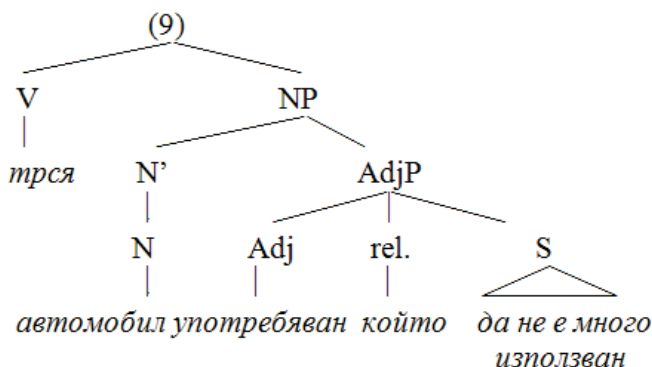
(8) *pro* Тражим [полован ауто]_p, а да *за*_i *pro* нису много возили по лошим џиџевима.

(9) *pro* Търся [уџоџребяван аутомобил]_p, којџо_i да не е много изџолзван.

(10) *pro* Търся [уџоџребяван аутомобил]_p, којџо_i *pro* да не са *џо*_i карали по бедниџе маџистрали.

Слика 1: Синтаксичка анализа примера (7)

Слика 2: Синтаксичка анализа примера (9)

Пошто се за полован аутомобил подразумева да је коришћен, захтев субјекта сужава избор аутомобила какав тражи: неки полован, али са ограничењем да није много коришћен. Осим сужавања, важна је и супротност тенденција. У овом случају: половност тежи коришћености, супротно захтеву релатива. Међутим, те супротне тенденције само су особина оних српских субјунктивних реченица које садрже везник *a* – јер је он везник са значењем супротности. Релативне субјунктивне реченице са *који* + *пошеницијал* немају (неопходно) такве тежње. Штавише, ни релативне субјунктивне са *да*, а без *a*, не захтевају ту супротност. То показује пример (11), будући да ништа у природи небиситерке не уводи тенденцију причања у сну.

(11) Тражим небиситерку да не прича у сну.

Да бисмо показали којим (синтаксичким и морфолошким) средствима се субјунктивност постиже, као и да иста структура у ова два језика може имати различите интерпретације (у једном субјунктивну, у другом несубјунктивну), посматрамо још један низ примера (12а–12в).

(12а) Търся работща, която да ми е приятна, да дам всичко оти себе си и да съм полезна на другите.

(12б) Тражим посао који би ми био пријатан, на коме бих дала све од себе и била корисна другима.

(12в) Тражим посао који би ми био пријатан, да дам све од себе и да сам корисна другима.

Бугарска комбинација *којито* + *да* омогућава координацију клауза само са *да*. Стога напомињемо да српски пример (12в), са пресликаном бугарском структуром (са релативизатором *који* и координираним *да*-клаузама), не би био одговарајући превод бугарског (12а). Разлог за то је тај што се у таквом преводу губи модификацијска интерпретација, а добија финална. Српски еквивалент био би пример (12б), у коме је субјунктивност постигнута употребом потенцијала (*би био*). Бугарску

реченицу са спојем *којџо да* (12а) могуће је превести и тако да носи-лац субјунктивног значења буде везник *да* као субјунктивни маркер, а да глагол у оквиру *да*-допуне буде у презенту (13).

(13) *Тражим (џакав) џосао да ми буде џријатџан.*

Мења се значење ако се у допуни употреби потенцијал (14), а пример (13) могуће је парафразирати и тако да садржи спој *а да* (15). Субјекат у реченици (15) тражи такав посао да му притом буде и пријатан, али није сигуран да он постоји и да га је могуће пронаћи, што показује присуство субјунктивног значења.

(14) *#Тражим џосао да би ми био џријатџан.*

(15) *Тражим џосао а да ми буде џријатџан.*

У примерима (16) и (17) пресупонира се да се сви послови деле на тешке и лаке, да се на основу тог критеријума могу представити на скали (од лаких до тешких), а субјекат тражи један од оних који не прелази контекстуално успостављену стандардну вредност за тежину посла.

(16) *Тџрся работџа, којџо да не е џрудна.*

(17) *Тражим џосао а да није џежак.*

На крају овог одељка укратко представљамо однос бугарских и српских субјунктивних релатива када је у управној клаузи глагол тражења. Пандани бугарским примерима са релативизатором и везником *да* у српском су субјунктивни релативи уведени субјунктивним маркером *да*, самостално или у споју са везником *а*, или пак релативизатором уз употребу потенцијала у релативној клаузи.

5. Глаголи аквизиције и субјунктивни релативи

У овом одељку карактеристике субјунктивних релатива посматрамо на оним српским и бугарским примерима у којима је у управној клаузи глагол аквизиције. Семантика глагола аквизиције (*џоседоватџи/иматџи*,⁸ *дочекаџи*, *џронаџи* итд.) надовезује се на значења глагола тражења, јер представља завршетак те „потраге”, која за резултат има стицање жељеног објекта (в. примере 18–27).

(18) *Може ли да намери някой, којџо да изџџлни џова?*

(Карор 2002b: 220)

(19) *Може ли да нађе некоџа ко би џо извео?* (Карор 1975: 233)

(20) *Може ли да џронађе некоџа да исџуни ово?*

(21) *#Може ли да џронађе некоџа а да џо изведе?*

(22) *Разгледај џук, може да намериш неџо коеџо да џи се доџадне.*

(23) *Погледај овде, можда нађеш неџџо да џи се доџадне.*

8 Разликује се значење глагола *иматџи* као егзистенцијалног (са значењем „постојати”) и као глагола аквизиције (са значењем „поседовати”).

(24) Погледај овде, можда нађеш нешто што би ти се допало.

(25) Имаш ли нешто, које ти да не си получио од других?

(Карор 2002а: 137)

(26) Шта имаш што ниси примио од других? (Карор 1976: 142)

(27) Имаш ли нешто а да га ниси примио од других?

Двоструко субјунктивно маркирање је оно што карактерише наведени тип примера (о да као субјунктивном маркеру в. нпр. Мишеска Томић 2006, Јанић 2012). То је посебно видљиво у примеру (18), где се маркирање постиже везником да (*да намери... да изиђи*). Идентичан начин маркирања види се и у одговарајућој реченици на српском (20), семантички једнакој поменутом примеру на бугарском (јавља се везник да као субјунктивни маркер, такође два пута у истој сложеној реченици: *да пронађе... да испуни*). Ипак, посматрајући оригинал (19), уочавамо да је прво субјунктивно значење маркирано синтаксички, везником да (*да пронађе*), док је друго маркирано начином као морфолошким глаголским обликом, конкретно – потенцијалом (*би извео*).

Разлог за дупло маркирање видимо у томе што глаголи аквизиције имплицирају поседовање (оно што тражимо не мора, али оно што поседујемо мора постојати у свету у ком га поседујемо), те тиме траже индикативну релативну клаузу. Тек када се ставе у субјунктивни контекст, када им се да субјунктивно значење, дозвољавају субјунктивну релативну, упућујући притом на то да се не само постојање објекта већ и само поседовање смешта у субјунктивни контекст, односно да остају у истом скупу светова.

Пример (26), реченица из романа *Провинцијалац*, има субјунктивну семантику, јер чим се ради о питању – несигурно је постојање онога што је поменуто. Ипак, није довољно питање, важна је и неодређеност антецедента релативне клаузе (в. и примере (25) и (27), који су у форми питања и садрже неодређену заменицу *нешто/нешто*). Међутим, пример (26) се у српском прихватљиво изражава без иједног субјунктивног маркера, док је бугарски преводилац ипак одабрао субјунктивну релативну реченицу (25). Из тога произлази да бугарски у већем степену захтева слагање по субјунктивности – у њему није довољно да питање или глагол аквизиције из управне реченице маркирају субјунктивност и оне зависне, него траже да је зависна експлицитно маркирана (субјунктивним маркером да уз релативизатор).

Изостанак субјунктивног маркирања у српском примеру (27) такође објашњавамо упитним обликом реченице – упитност је довољна да субјунктивно маркира све што је у њеном опсегу, па тако и односну реченицу. Другим речима, дуплирање субјунктивног маркирања личи на вишеструку негацију (не додаје нове семантичке операторе, него се слаже са оним вишим, које маркира опсег), осим што није обавезно.

Елени Бужаровска и Олга Мишеска Томић (2008: 10) истичу да субјунктивне реченице са глаголима аквизиције типа *имати*, *пронаћи*

допуштају само субјунктивне допуне са нефактивном семантиком. Такве реченице су фреквентније у бугарском него у српском и не садрже релативизаторе. Илустроваћемо их једним паром примера (28, 29). Њихова карактеристика је да није ни пресупонирано ни јако имплицирано да је брат заиста пази, већ то остаје на пропозиционалном нивоу, са неодређеном истинитошћу.

(28) *Има браћа да ја пази.*

(29) *Има браћа да је пази.*

Поређење субјунктивних релатива у српском и бугарском језику заокружићемо у наредном одељку посматрајући егзистенцијалне реченице као управне уз чији именски члан стоји субјунктивна релативна клауза.

6. Егзистенцијалне реченице и субјунктивни релативи

Субјунктивни релативи се често јављају у оквиру егзистенцијалних реченица (посебно упитних и одричних), као у примерима (30)–(36), од којих полазимо.

(30) *Има ли понедин мџ, койшо да знае какво иска?*

(31) *Постоји ли бар један мушкарац (а) да зна шта жели?*

(32) *Нјама нјакой койшо да не знае кой е Мики Маус.*

(33) *Не постоји неко ко не зна ко је Мики Маус.*

(34) *Не постоји неко ко не би знао ко је Мики Маус.*

(35) *Не постоји нико да не зна ко је Мики Маус.*

(36) *Не постоји неко а да не зна ко је Мики Маус.*

Из наведених примера и њима сличних учачамо да је аргумент на који се субјунктивни релатив односи исказан неодређеном или одричном заменицом. Иако у српском језику у већини примера недостаје релативизатор, семантички је јасно да се ради о субјунктивном релативу и именском модификатору (31, 35, 36), са могућом компонентом адвербијалне одредбе намере (31). Као и у до сада коментарисаним примерима, у бугарском запажамо зависне *да*-клаузе уведене релативизатором, а у српском везник *да*, везничку скупину *а да* или комбинацију упитно-односне заменице и потенцијала.

Посебно издвајамо субјунктивне релативе уз које стоји предлог, односно предлошке конструкције, и то најчешће у локативу, инструменталу и акузативу (попут 37/38). Са горенаведеним примерима повезује их присуство неодређене заменице, овог пута придевске, не именичке.

(37) *Тази книџа – казвах – не шрябва да бџде нјакакџв шаншав роман в койшо да се ойишвам да поведем чийашела, да џо измамја...* (Карор 2002b: 14)

(38) *Та књиџа – рекао сам – не би смела да буде неки блесави роман у коме ћу покушаши да заврнем чийаоца, да џа обманем...* (Карор 1975: 15–16)

Српски футур (38) носи субјунктивност која је можда нешто јача него код бугарског футура, на шта указује и избор преводиоца (37) – изабран је презент (*се оћићвам*), а не футур (*ће се оћићвам*). Оба примера још једном показују да бугарски у већој мери захтева слагање по субјунктивности, те није довољно да питање или модални глагол *шрябва* у примеру (37) маркирају субјунктивност и оне зависне, него ипак траже да је зависна експлицитно маркира (везником *да* као субјунктивним маркером уз релативизатор).

7. Закључак

Субјунктивне релативне клаузе уведене везником *да*, којима смо се у раду највише бавили, у српском језику се наизглед не разликују од намерних, али семантиком су различите. Повезује их субјунктивност, као и реферисање на будућност, али то имају и многе друге реченице. Насупрот таквим примерима са две могуће интерпретације налазе се примери субјунктивних релатива уведених спојем *а да* или пак релативизатором *који* и са предикатом зависне клаузе у потенцијалу.

Што се тиче бугарских субјунктивних релатива, они се доминантно уводе релативизатором *койшо*, при чему након њега не изостаје везник *да* као субјунктивни маркер. Изузетак од увођења субјунктивних релатива релативизатором, већ само са *да*, у бугарском представљају поједини примери субјунктивног релатива уз глаголе аквизиције попут *имаши*. Заједничко за субјунктивне релативе јесте да се везују за неодређеног антецедента из управне клаузе, у којој су глагол тражења, аквизиције или егзистенцијални глагол.

Посматрајући употребу субјунктивних релатива који садрже субјунктивни маркер *да*, закључујемо да је у бугарском шира дистрибуција синтаксички маркираних субјунктивних релативних клауза и да су у мањој мери зависне од семантичких фактора него у српском. Међутим, када на субјунктивне релативе у српском не гледамо толико уско (ограничавајући се на оне са маркером *да*), закључујемо да су и српски пандани без поменутог субјунктивног маркера семантички подједнако субјунктиви, само се субјунктивност постиже на неки други начин, на пример комбинацијом релативизатора и глаголских облика попут потенцијала.

На основу примера коментарисаних у раду, претпостављамо да су релевантни фактори шире употребе субјунктивних релатива који садрже *да* у бугарском то што 1) бугарски у већем степену захтева слагање по субјунктивности – у њему није довољно да питање, или футур, или глагол аквизиције из управне реченице маркирају субјунктивност и оне зависне, него ипак траже да је зависна експлицитно маркира (везником *да* као субјунктивним маркером након релативизатора), односно то да 2) српски има јачу субјунктивност потенцијала, футура и сличних морфосинтаксичких категорија које нису примарно субјунктивне, али суштински носе субјунктивност.

Извори

- Kapor ³1975: M. Kapor, *Foliranti*, Zagreb: Znanje.
 Kapor 1976: M. Kapor, *Provincijalac*, Zagreb: Znanje.
 Kapor 2002a: M. Kapor, *Провинцијалистѝ* (прев. Хари Стојанов), Варна: Софтис.
 Kapor 2002b: M. Kapor, *Фолиранѝѝ* (прев. Хари Стојанов), Варна: Софтис.

Литература

- Arsenijević 2009: B. Arsenijević, Clausal Complementation as Relativisation, Amsterdam: *Lingua*, volume 119, issue 1, Amsterdam, 39–50.
 Bužarovska, Mišeska Tomić 2008: E. Bužarovska, O. Mišeska Tomić, Subjunctive Relatives in Bulgarian and Macedonian. <http://www.manu.edu.mk/cal/Morpho-syntactic%20similarities/008_Buzarovska_Miseska%20Tomic.pdf>. 29. 11. 2011.
 Janić 2012: Janić, Aleksandra. *Kategorija subjunktiva u srpskom i bugarskom jeziku – uporedno proučavanje*, master rad, Niš: Filozofski fakultet u Nišu. <http://www.academia.edu/2006138/Kategorija_subjunktiva_u_srpskom_i_bugarskom_-_uporedno_proucavanje>. 2. 10. 2012.
 Janić 2013a: A. Janić, Sličnosti i razlike u izražavanju subjunktivnosti *da*-dopunama u srpskom i bugarskom jeziku, u: M. Kovačević (red.), *Srpski jezik, književnost, umetnost VII*, knj. 1, Tradicija i inovacije u savremenom srpskom jeziku, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 183–194.
 Janić 2013b: A. Janić, Neke subjunktivne konstrukcije u srpskom jeziku. Istočno Sarajevo: *Radovi Filozofskog fakulteta*, br. 15, knj. 1, Pale, 263–274.
 Krapova 1998: I. Krapova, Subjunctive Complements, Null Subjects and Case Checking in Bulgarian, Venice: Working Papers in Linguistics, volume 8, number 2, Venice, 73–93.
 Krapova 2001: I. Krapova, Subjunctives in Bulgarian and Modern Greek, in: Maria Luisa Rivero and Angela Ralli (eds.), *Comparative Syntax of Balkan Languages*, Oxford: Oxford University Press, 105–126.
 Mišeska Tomić 2006: O. Mišeska Tomić, Balkan Sprachbund Morpho-syntactic Features (Studies in Natural Language and Linguistic Theory 67), Dordrecht: Springer.
 Mrazović i Vukadinović ²2009: P. Mrazović, Z. Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
 Piper i dr. 2005: P. Piper, I. Antičić, V. Ružić, S. Tanasić, Lj. Popović, B. Tošović, *Sintaksa savremenoga srpskoga jezika, Prosta rečenica* (redakcija akad. Milka Ivić), Prilozi gramatici srpskoga jezika, Beograd, Novi Sad: Institut za srpski jezik, Beogradska knjiga, Matica srpska.
 Progovac 1993a: Lj. Progovac, „Locality and subjunctive-like complements in Serbo-Croatian”, Bloomington: *Journal of Slavic linguistics*. 1, Bloomington, 116–144.
 Progovac 1993b: Lj. Progovac, „Subjunctive: the (mis)behavior of anaphora and negative polarity”, *The Linguistic Review*, volume 10, issue 1, 37–60.
 Sočanac 2011: T. Sočanac, Subjunctive in Serbian/Croatian, Geneva: *Generative Grammar in Geneva*, 7, Geneva, 49–70.
 Stanojčić, Popović ⁷2000: Ž. Stanojčić, Lj. Popović, *Gramatika srpskoga jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Stevanović ⁴1981: M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Beograd: Naučna knjiga.

Stevanović ⁴1989: M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Beograd: Naučna knjiga.

Todorović 2009: N. Todorović, *Da in Subjunctive and Indicative Complements*. http://www.ling.ohio-state.edu/ICGL/proceedings/23_Todorovich_AI_274.pdf. 9. 5. 2012.

Aleksandra A. Janić

SUBJUNCTIVE RELATIVE CLAUSES IN SERBIAN AND BULGARIAN

Summary

This paper examines subjunctive relative clauses in Serbian and Bulgarian. Our aim is to present characteristics of the Serbian subjunctive constructions as nominal modifiers in comparison with those in Bulgarian, which gives a more thorough insight into the complex situation among the Slavic languages of the Balkan Sprachbund. It has been concluded that the Bulgarian language has a broader distribution of subjunctive relatives which are marked by the subjunctive marker *da* (or with the relativizer *kojto* and the marker *da*), as well as that those Bulgarian subjunctive relatives are less dependent on semantic factors than their Serbian counterparts. Namely, Bulgarian demands agreement in subjunctivity in a higher degree, i.e. in Bulgarian it is not enough that a question or, for instance, an acquisition verb from the main clause subjunctively mark the subordinate clause, but it is required that a relative clause does that explicitly (with the subjunctive marker *da* after the relativizer). Furthermore, it seems that Serbian has a stronger subjunctivity of the future tense and similar morphosyntactical categories which are not primarily subjunctive, but have subjunctive semantics, hence subjunctive semantics of the relative clauses can also be achieved by these morphological forms in the Serbian relative clause with a relativizer.

Keywords: subjunctive relative clauses, relativizer, conjunction *da*, Serbian language, Bulgarian language, comparative research

Примљен у октoбру 2013.
Исправљен у августу 2014.
Прихваћен у августу 2014.